

**Welkomstwoord van prof. mr. Carel Stolker
Rector Magnificus van de Universiteit Leiden
Bij de oratie van Prof. dr. Marjan Schwegman - Cleveringa-hoogleraar
Op 27 november 2017**

Geachte aanwezigen, welkom u allen, hier in dit Groot Auditorium van onze universiteit, en allen die deze middag online volgen, binnen en buiten dit gebouw.

Welkom ook u, waarde mijnheer en mevrouw Cleveringa – dochter en schoonzoon van Rudolph Cleveringa en zijn echtgenote – en, laat ik, Hiltje en Theo hier meteen nog eens mijn dank uitspreken voor een jarenlange vriendschap.

Welkom aan enkele nazaten van prof Eduard Maurits Meijers, onder wie kleinzonen Daan Samkalden en Eduard Vermeulen, geweldig dat u erbij bent.

Welkom ten slotte u, waarde collega Schwegman, in onze academische gemeenschap.

Uw achtergrond en expertise maken u de uitgelezen persoon om dit jaar de Cleveringa-leerstoel te bekleden.

Met deze leerstoel willen wij aandacht besteden aan een belangrijk hoofdstuk in de geschiedenis van onze universiteit. Jaarlijks willen wij rechtendecaan Rudolph Cleveringa eren, die in 1940 een protestrede uitsprak tegen het ontslag van zijn leermeester, de joodse hoogleraar burgerlijk recht Eduard Maurits Meijers.

Meijers, weten wij, kwam na zijn ontslag in Leiden met zijn vrouw en dochter terecht in kamp Westerbork, en werd later gedeporteerd naar Theresienstadt. Hij overleefde de oorlog, en werd in 1947 gevraagd om een nieuw Burgerlijk Wetboek te ontwerpen en te schrijven, waar hij nationaal en internationaal beroemd mee is geworden. Zijn naam is eigenlijk vooral aan het Nederlands Burgerlijk Wetboek verbonden geraakt, veel meer dan aan de Tweede Wereld Oorlog.

Het is dus niet verwonderlijk, vertelt u op de site van de universiteit, dat er niet zoveel bekend is over hoe Meijers de oorlog is doorgekomen. U schrijft deze onbekendheid toe aan het feit dat men na de oorlog niet goed wist hoe om te gaan met mensen die de oorlog hadden overleefd. Overlevenden zelf lieten zich meestal ook niet publiekelijk uit over hun ervaringen, en Meijers was daar geen uitzondering op.

U bent voor deze oratie dit stuk van de geschiedenis van Eduard Meijers gaan onderzoeken. Deze interesse voor een onderbelicht aspect van zijn leven past goed bij het onderzoek naar beeldvorming dat u in het verleden heeft gedaan.

Uw ervaring is dat onderbelichte aspecten van de geschiedenis heel relevant kunnen zijn voor een beter beeld van de geschiedenis.

Zo vertelde u bijvoorbeeld bij uw afscheid van het NIOD, Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, in 2016, dat u in de jaren '70 van de vorige eeuw iets had opgemerkt wat u toen nog niet helemaal begreep. En ik wil daarbij nu even stilstaan omdat dit in uw werk zo'n belangrijke rode draad is geweest. Dit zal straks in uw oratie opnieuw aan de orde zal komen. Het gaat u dan in het bijzonder om de rol van vrouwen in geschiedenis. Zo besteedt u

bijvoorbeeld straks aandacht aan de belangrijke rol die advocate Lucy van Taalingen-Dols had en andere sterke vrouwen in het (over)leven van Meijers.

In de jaren '70 ontdekte u het volgende wat u triggerde de rol van vrouwen in uw eigen werk nader te willen onderzoeken.

Twee maanden vóór het einde van de bezetting voerde Henk van Randwijk, leider van het illegale blad Vrij Nederland, een ingrijpende reorganisatie door. Die kwam erop neer dat horizontale contacten en verbindingen tussen de verschillende compartimenten van Vrij Nederland werden verboden en alleen nog maar mochten plaatsvinden via de centrale leiding in Amsterdam, dit om veiligheidsredenen. De koeriersters zouden zich dan meerdere keren per dag moeten melden op een centraal punt.

Dat vonden veel koeriersters een slecht idee. Zij vonden het komen en gaan via een centraal adres juist gevaarlijker, ook al omdat het een pand betrof waar je bij onraad nauwelijks uit zou kunnen vluchten. Zij lieten hun ongenoegen blijken en saboteerden het plan dan ook zonder gêne. U begreep destijds niet helemaal de portee van deze opstand. Het was namelijk niet gebruikelijk orders te negeren bij verzetswerk, zelfs als je het er niet mee eens was.

Pas later begreep u dat uit Van Randwijks maatregel een onderwaardering bleek van het werk van de koeriersters. Ze voerden vaak levensgevaarlijke opdrachten uit en moesten zelf beslissingen nemen en onverwachte problemen het hoofd bieden. Maar daar dachten veel mannen op het hoofdkwartier anders over; daar werden de koeriersters vaak aangeduid als 'kinderen' of 'tikjuffies'.

Interessant is dat vlak na de oorlog het werk van de koeriersters wel degelijk werd erkend. Zo werden ze in een tentoonstelling in de Bijenkort in augustus 1945 de 'amazones van deze tijd' genoemd. Maar niet lang daarna kantelde dit beeld, om plaats te maken voor een beeldvorming die de activiteiten van de koeriersters reduceerde tot een ondersteunende, helpende rol. Het echte werk was het schrijven van artikelen voor de illegale pers, spionage, sabotage, en het plegen van gewapende overvallen – dat was mannenwerk geweest.

Dat klopte ook al niet. Er waren wel degelijk vrouwen zoals Truus van Lier die een NSB-commissaris doodschoot, zoals er ook mannen waren die zich verre hield van elk vorm van geweld. Na de oorlog reageerden vrouwen als Marie Anne Tellegen en Marga Klompé bovendien geërgerd op het beeld dat het bij het verzet vooral ging om rondlopen met een pistool, vijanden executeren, of treinrails opblazen.

Maar in de beelden uit de herinneringscultuur werd een taakverdeling tussen mannen en vrouwen geschetst, waarin het aandeel van vrouwen in overeenstemming gebracht werd met wat men na de oorlog, in vreedestijd, passend vond voor vrouwen. Het beeld van de militaire tak van het verzet, geleid door mannen, en de burgerlijke tak van het verzet, geleid door vrouwen, werd na de oorlog gecreëerd, en aangemoedigd in beleid en geschiedschrijving.

Met uw eigen onderzoek heeft u laten zien hoe vaak onze geschiedschrijving is beïnvloed door 'gegenderde' normen en waarden, die de waarheid geweld aan kunnen doen. Het is de taak van de wetenschap om hier doorheen te breken, en de protagonisten van de geschiedenis in een nieuw daglicht te bekijken. Daarin bent u, zo kunnen we wel zeggen, geslaagd.

Waarde collega Schwegman,

Vandaag zal het vooral gaan om Eduard Maurits Meijers die voor mij als rector magnificus van deze universiteit zowel vanwege het verhaal van Cleveringa – en als privaatrechtjurist – vanwege het verhaal van het Burgerlijk Wetboek, zo belangrijk is.

Het is in Leiden een goed gebruik om voorafgaande aan de oratie van een nieuw-benoemde hoogleraar nog iets te zeggen over haar academische loopbaan tot dusver.

Welnu, u bent een bijzonder geval, want u kunt terugblikken op een mooie carrière, maar ook vooruitkijken op een carrière die nog lang niet ten einde lijkt: “Ik wil door met mijn onderzoek naar Meijers”, vertelde u me onlangs.

U bent aan vele universiteiten verbonden geweest, onder meer Universiteit van Amsterdam waar u geschiedenis studeerde en promoveerde. Ook was u docent vrouwengeschiedenis aan onze universiteit in de jaren '80. Vervolgens was u verbonden aan de universiteiten van Maastricht en Utrecht. Rode draad in uw wetenschappelijke werk is steeds vrouwengeschiedenis. In Rome was u directeur van het Koninklijk Nederlands Instituut, terug in Amsterdam werd u directeur van het NIOD.

U heeft een lange publicatielijst en veel ervaring als lid van vele commissies en stichtingen. U brengt een schat aan ervaring mee, en bent deelgenoot geweest van een tijdperk waarin wetenschappelijk onderzoek heeft bijgedragen aan een andere perceptie van vrouwen, maar ook van mannen. Uw werk vormt een belangrijke schakel in deze ommekeer, die de geschiedenis van mannen zowel als vrouwen ontdoet van clichés en foute beeldvorming. Dat is vooruitgang, en we hopen dat u in het komende jaar onze studenten laat profiteren van de expertise die uw onderzoek u heeft gebracht.

Wij vertellen elkaar vandaag het belangrijke verhaal van Cleveringa en Meijers. Dat doen we hier, in Leiden, en in al die steden in binnen- en buitenland waar hoogleraren en studenten Leidse alumni opzoeken om het verhaal door te vertellen.

En dat doen we ook in het besef dat het verhaal van die twee mannen staat voor die ruim 600 medewerkers van onze universiteit, studenten, en alumni die de oorlog *niet* overleefden. Ik ben daarom onze professor Yra van Dijk heel dankbaar dat zij bij haar overkomst van Amsterdam naar Leiden juist voor die groep nadrukkelijk aandacht heeft gevraagd – en daar verder onderzoek naar laat doen. Want het verhaal van Cleveringa, de dappere en intelligente rede die hij hield, heeft universele betekenis.

Graag heet ik dan nu u, professor Schwegman, nogmaals van harte welkom in de Leidse academische gemeenschap en verzoek ik u uw oratie, vanaf het hoge kathedraal, uit te spreken.
